

בארות המים

מ"ג ע"ב

עליו מלחול עליו דין תחומו הישן, וכל דהשתא הוא בתוך תחומו הישן, שפיר הדר וחייל עליה דין תחומו הישן.

וז"ל רבינו פרץ (בשם ר"י) הכא לא נכנס בתוך התחום בהיתר דד' אמות, אלא נכנס בהיתר מחיצות ונתבטל ממנו תורת ד' אמות, וכשכלתה המחיצה שעבר עד חוץ למחיצות של בני אדם שהלכו להם אמה רוחה ליתן לו דין חדש דד' אמות, לא נאמר זה, דודאי כיון שמלא תחומו על ידי היתר אחר, טוב הוא יותר ליתן לו דין בני העיר שהיה לו בין השמשות מליתן לו דין חדש של ד' אמות עכ"ל [ומלשון תור"פ משמע להדיא דדוקא משעה שנסתלקה המחיצה בפועל ובטל תחומו בפועל, חוזר וקונה את תחומו הראשון, וכ"כ בלשון תוס' הרא"ש, ובפשוטו זוהי נמי כוונת תוס' דידן].

והרמב"ן במלחמות (בסוף פירקין) כתב וז"ל הוי יודע שלא נחלקו רבי אליעזר ורצנן בהבלעת תחומין אלא בעומד בתחום שני שאינו יוצא ממנו לתחום ראשון אף על פי שמובלעין זה בזה, כגון היוצא אמה אחת חוץ לתחום שתיקנו לו חכמים ארבע אמות ועומד בהן דאסור לו לזאת מהן שזהו תחומו ואפילו כלה בתוך תחום ראשון אינו יוצא ממנו, דומה למודד שאפילו כלתה מדתו בחצי העיר אין לו אלא חצי העיר, ולדברי רבי אליעזר כיון שהתחומין מובלעין הן כאילו לא יצא מתחומו, הא אילו יצא מתחום שני ברשות וחזר לתחום ראשון דברי הכל מותר והיינו דנהרדעי דאמרי כיון דעל כל כו' עכ"ל יעוין שם, ולכאורה כוונתו דברי תוס' [וכן מבואר בחזו"א (סי' קט"א) ויש שפירשו דברי הרמב"ן ב"אופ"א ונתקשו בכונתו.

דרך הריטב"א והרי"ד - הריטב"א (לקמן ע"כ בשם ר"י) חילק באופן אחר, דדוקא היכא דהתחום החדש מוגבל בשיעורו, וכגון תחום דד' אמות או תחום דאלפים אמה, בזה פליגי רבי אליעזר ורצנן אי הבלעת תחומין מילתא, וסברי חכמים דאף דתחומו החדש מובלע בתחומו הישן, אכתי אינו מותר אלא בשיעור תחומו החדש, אך הכא דהיתירו ע"י מחיצה, דמצי להלך על ידה בלא שיעור [כפי גודל המחיצה] וכן בהיתירא דכבוד הצריות, כיון דמהני להתירו בלא שיעור עד שימצא מקום לנוע, בזה מודים חכמים דכל דנכנס ע"י היתר לתחומו הראשון, חוזר וקונה את תחומו הראשון.

נחמיה בריה דרב הנילאי משכתייה שמעתא ונפק חוץ לתחום - היה מהלך בדרך ציוס השבת, ודעמו ולבו בשמועה להרהר זה וכל כוונתו בשמועתו להצינה, והוא מהלך בדרך כאיש שוגה ופותה עד שיצא חוץ לאלפים אמה והולך חוץ לתחום כמה אמות, וכשהרגיש כי עבר התחום עמד במקומו כו' (רח"ש).

מאי קא מיבעיא ליה לרב חסדא אילימא בדמלו גברי עסקינן וקא מבעיא ליה הלכתא כרבן גמליאל או אין הלכה כרבן גמליאל או דילמא בדלא מלו גברי עסקינן וקא מבעיא ליה הלכה כרבי אליעזר או אין הלכה כרבי אליעזר - התוס' והראשונים דקדקו מדברי הגמ', דדוקא אי בדלא מלו גברי עסקינן תלי בפלוגתא דרבי אליעזר ורצנן, אך אי בדמלו גברי עסקינן, שרי אף לרצנן דרבי אליעזר דלית להו הבלעת תחומין, ונתקשו דלכא' אף בכהאי גוונא בעינן לדין הבלעת תחומין, דהא ביצא ב' אמות מודו חכמים דאית ליה ד' אמות והרי הן מובלעות בתוך תחומו, ואעפ"כ אסרי ליה להכנס לתוך תחומו טפי מד"א, וה"נ אף אי מלו גברי והמחיצה מגעת עד התחום, יהא אסור ליכנס לרצנן, ומצינו בזה כמה דרכים.

תירוץ תוס' - התוס' תירצו דהא דסברי חכמים בהבלעת תחומין לאו מילתא, היינו בגוונא דלא נתבטל תחומו החדש, ולהכי אף דתחומו החדש מובלע בתחומו הישן, ונכנס על ידו לתחומו הישן, לא חזר לקנות את תחומו הישן, אלא אכתי קאי בתחומו החדש, משא"כ הכא דבשעה שנתפזרו האנשים ובטלה המחיצה, הרי נתבטל הך תחום שקנה ע"י המחיצה, וע"כ דינו לקנות השתא תחום חדש, ובזה יש לדון איזה תחום יקנה, אי יקנה תחום דד' אמות או דיחזור לתחומו הישן, ובזה מודים חכמים דחוזר וקונה את תחומו הישן [וכ"כ התוס' (לקמן ע"כ בשם ר"י) גבי דינא דנהרדעי דאי פקח הוא כיון דעל על, דלא תלי בפלוגתא דהבלעת תחומין, כיון דיצא חוץ לתחומו החדש ובעי לקנות השתא ד' אמות חדשות, וממילא אמרי' דהדר לתחומו הישן].

ולכאורה נראה ציבור הדברים, דכל זמן דאכתי חייל עליה דין תחומו החדש, הרי הך תחום אסרו בתחומו הישן, ולהכי אף דנכנס ע"י הבלעה בתחומו הישן, לא הדר קני את תחומו הישן, אך כל דפקע הימנו תחומו החדש, שוב אינו מעכב

שלא לדעת ודאי דינו כאילו לא יאחזר לתחומו הראשון, וה"נ כיון דהכא יאחזר בשוגג דהוי שלא לדעת, כל דחוזר בהיתר לכאוף ודאי לא גרע ממי שהחזירוהו נכרים, וע"כ דכל פלוגתא דרבי אליעזר ורבנן היינו בינא לדעת, אלא דר"א סבר דכיון דמעיקרא הנך ב' אמות שיא מובלעות בתחומו הראשון, חשבינן ליה כמי שלא יאחזר כלל מתחומו, ורבנן סברי דחשיב כיא חוץ לתחומו, ולהכי לא מהני ליה הבלעת תחומין, אך הכא דיא באונס, וחזר לתוך התחום, ודאי דלא גרע מהחזירוהו גוים, ומהו דנתקשו תוס' והראשונים דיהא אסור להכנס לרבנן.

ובן תמהו האחרו' בשיטת רש"י (לקמן ע"ב) דדינא דנהרדעי דאי פקח הוא כיון דעל על תלי בפלוגתא דהבלעת תחומין, וקשה דהא לכאוף לא גרע מהחזירוהו גוים, וכדפירש"י גופיה בריש פירקין, ואף התוס' והראשונים דנו בזה מסבירא, ולא הקשו מדינא דהחזירוהו גוים (ורק דחירוטס יש שהזכירו הא דהחזירוהו גוים) ולכאוף צריך לחלק בין אונס להיתר, ובציאור החילוק יתכן דבהיתר קונה תחום חדש וממילא מאבד תחומו הראשון, אי נמי דשאני היתר דהשתא מהלך לדעתו וי"ל דבזה מאבד תחומו הראשון ויש להאריך עוד.

בדין יציאה מדיר וסוהר - נחלקו הראשונים בזה בספינה חוץ לתחום, האם רשאי לזאת מן הספינה בתוך ד' אמות, דעת הרמב"ן (מג"א) דשרי לירד מן הספינה, ודקדק בן מלשון רש"י בריש פירקין (מג"ב) והאור זרוע (הל' ערב שבת סי' ו) נסתפק בזה (ועמד בלשון רש"י יע"ש) [ולשונו שם איני יכול לעמוד על האמת אם מותר לזאת מן הספינה להיבשה בתוך ארבע אמות אם לא דשמא כל הספינה כמקום ששבת בו דמי דיש לו ד' אמות לכל דדין הכי נמי שמא יש לו ד' אמות לכל ידי הספינה עכ"ל, ויש שדקדקו דדוקא בספינה דשבת באויר מחיצות מצעוד יום נסתפק שמא אית ליה ד' אמות חוץ לה, משא"כ בהוציאיהו גוים ונתנוהו צדיר וסוהר יתכן דמודה דאסור לזאת כלל חוץ למחיצות] ויעוין משנ"ת בזה לעיל.

והריטב"א בסוגין כתב וז"ל ושמעינן מהכא דלר' אליעזר אפילו המוקף מחיצה חוץ לתחומו יש לו שתי אמות חוץ למחיצה, שאם לא כן הכא דלא מלו גברי ונשאר שתי אמות היאך יכנס באותן שתי אמות, וכי תימא דטעמא דר' אליעזר משום דשתי אמות הסמוכות לתחום לא חשיבי, הא ליאת דלקמן אמרינן בהדיא גמ' מי שיא ברשות דטעמא דר' אליעזר משום הבלעת תחומין, והכי נמי אמרינן בסוף פירקין דר' אליעזר כגון דקאי בתרתי ועייל חדא ואם כן הא דר' אליעזר עדיפא מדרבנן גמליאל עכ"ל.

ולכאורה נראה מדבריו דהותר לנחמיה להכנס אף קודם שנסתלקו המחיצות, ומהכא הוכיח דאף המוקף

וז"ל הנכון כמו שפירש ר"י ז"ל דעד כאן לא אמרו חכמים דהבלעת תחומין לאו מילתא היא אלא כמי שנתנו לו חכמים כבר תחום או גבול מסוים כעין הא דרב שימי, אי נמי כמי שיא מחוץ לתחום שנתנו לו חכמים ארבע אמות לתחומו, שאע"פ שהם מובלעים בתחומו הראשון אמרו רבנן לא יכנס שכבר נעקר תחומו הראשון וזכה במקום הזה בחילופה, אבל כל שיא לו מתחומו ואינו חוזר וזכה בגבול מסוים אלא בדבר שאין לו גבול, כגון הנכנס ע"י מחיצות כעובדא דנחמיה או הנכרך לנקביו שאין לדברים אלו שיעור, כי זה היה יכול ליכנס במחיצות עד עירו וזה היה יכול ליכנס הרבה עד שימלא מקום לנוע, בזה ודאי כיון דעל על ויש לו הבלעת תחומין כו' ודבר זה צרור ונכון וכן דעת רבותי עכ"ל.

וב"ב התוס' ר"י ד (לקמן ס) וז"ל דהיכא אמרינן כיון דעל על הני מילי כשאין לו מדה קצובה כגון הנכרך לנקביו שהוא יכול ליכנס עד שימלא מקום לנוע, וכן מחיצה דגברי דרב חסדא דאמרן דהיכא גברי דמעילי אפילו לרבנן דלית להו הבלעת תחומין הוא יכול ליכנס ואין שם מידה קצובה שאם יש לו הרבה בני אדם נכנס כל מה שהוא רוצה, הילכך אמרינן כיון דעל על, אבל הכא דיש לו מידה קצובה אלפים אמה לא אמרינן כיון דעל על שאינו יכול ליכנס אלא כדי מידתו, והכי נמי אמרי' לרבנן היכא דיא חוץ לתחום אפילו אמה אחת לא יכנס והרי יש לו ד' אמות לכל רוח שהוא יכול ליכנס לתוך התחום ולא אמרי' כיון דעל על מפני שאין לו אלא ארבע אמותיו עכ"ל.

דרך רבנו פרץ - בתוספות רבנו פרץ תירצו עוד (בשם רבינו פרץ) וז"ל עוד נראה למ"ר שיחיה, דדוקא גבי תחומין של מידה שייך הבלעה, משום דארבע אמות נפקא לן מקרא מתחתיו, אבל היתר מחיצה לא שייך הבלעה שאינו מענין תחומין עכ"ל.

והנה לישנא דגמרא לעיל (מג"ב) כי אמרינן כל הבית כולו כארבע אמות דמי כו', ולכאורה משמע דהיתר מחיצה לא הוי היתר בפני עצמו, אלא דכל היקף מחיצה חשיב כארבע אמות, והדר דינא דהוי בכלל היתירא דד' אמות, אך לכאורה מדברי רבנו פרץ הכא חזינן לכאוף דהיתר מחיצה הוי היתר בפני"ע, ויעוין בתוס' הרא"ש דהקשה וז"ל דבכל דוכתא לא חשבינן מחיצה אלא כד' אמות ובד' אמות הא אמרינן דלא יכנס אפילו שמובלעות כו' עכ"ל, ולכאורה כוונתו לדחות דברי רבינו פרץ דחילק בין מחיצה לתחום דד' אמות, דהרי בכל דוכתא חשבינן מחיצה רק כד' אמות.

תמיהת האחרו' - בעיקר קושית התוס' והראשונים, תמהו האחרו', דהרי תנן להדיא במתניתין מי שהוציא אוהו נכרים או רוח רעה אין לו אלא ארבע אמות החזירוהו כאילו לא יאחזר, הרי דלכולי עלמא כל היכא דיא שלא לדעת וחזר לתחומו

משמעות רבינו חננאל שם, וכן נראה מדברי ספר העיתים (סי' לז), ועמדו הראשונים מסוגין דמצואר דאף מחינה נעשית בשבת מועלת, ומאינו בזה כמה דרכים בדברי הראשונים.

שיטת הרמב"ם - הרמב"ם חדיית מכה זה, דבאמת אף דניחא דהכא לא אהני אלא עד אלפים אמה, דמחינה הנעשית בשבת מועלת רק עד אלפים אמה, וז"ל הרמב"ם (פכ"ז משנת ה"ד) מי שיצא חוץ לתחום שלא לדעת והוקף במחינה בשבת יש לו להלך כל אותה המחינה והוא שלא תהיה יתר על אלפים אמה, ואם היה תחום שיצא ממנו מוצלע מקצתו בתוך המחינה שנעשית שלא לדעתו הואיל ויש לו להלך את כל המחינה הרי זה נכנס לתחומו כו' עכ"ל, ויעוין שם במגיד משנה דביאר דכיון דהך מחינה נעשית בשבת, אינן היא מועלת יותר מאילו היה שבת במקום זה בין השמשות יעו"ש [ונתבאר בזה במקו"א].

שיטת בעל המאור - בעל המאור (בסוגין בדרך הא') חילק בין מחינה גמורה לבין מחינת בני אדם, דהתם מיירי במחינה גמורה, ובזה כיון דנעשית בשבת לא מהניא להחשב כד' אמות, משא"כ הכא דהויא מחינת בני אדם, וז"ל ההוא עובדא דנחמיה דעשו לו מחינה של בני אדם בשבת ונכנס איכא דקשיא ליה עלה מההיא דאמר שמואל שבת בצקעה והקיפוהו נכרים מחינה בשבת מהלך אלפים אמה דאלמא כל היכא דלא שבת באויר מחינות מצעוד יום אינו מותר להלך בכולה כו' ונראה לי דמחינה של בני אדם שלא לדעת כיון שאין להם שום הרגש בעשיית המחינה יותר קלה היא ממחינה שעשאהו גוים בצקעה ואף על פי שזו אינה מותרת להלך בכולה זו מותרת להלך בכולה וכ"ש לטלטול עכ"ל.

ולבאורה נראה מדבריו, דיסוד החומרא בשבת בצקעה היינו משום איסור עשיית מחינה בשבת, ואף דנעשית על ידי גוים ולצורך עצמם, ואף דלענין לטלטול קי"ל דמחינה הנעשית בשבת בשוגג הויא מחינה אף לטלטול (לעיל כ א) ובפשוטו מחינה הנעשית על ידי גוים קילא טפי ממחינה הנעשית על ידי ישראל בשוגג, ז"ל לכאור' דלענין תחומין החמירו טפי, ובזה חילק בעל המאור, דמ"מ מחינת בני אדם הנעשית שלא לדעת קילא טפי כלפי איסור עשיית מחינה, דבכה"ג לא חשיבא מלאכה כלל [דמהאי טעמא שרי לעשות הך מחינה אף על ידי ישראל] ולהכי בזה מהניא אף דנעשית בשבת ואף לענין תחומין.

[ויעוין במאירי וז"ל ואף על פי שלא אמרו מחינה הנעשית בשבת במזיד שמהא מחינה אלא לצורך ולחיוב אכל לא להלך ולטלטול ולקולא, דוקא במחינה גמורה או של כלים או אפי' של בהמה ואפי' עשה אותן עראי, אכל של בני אדם אפי' מחינת עראי אינה אלא עראי שצעראי ואפי' במזיד התירוה

מחינות, אית ליה עוד ב' אמות חוץ למחינה לכל זד (לר"א דאמר הוא באמצעון) והאחרו' תמהו דהא איכא למימר דלא הותר נחמיה להכנס אלא אחר שהלכו האנשים וצטלו המחינות (יעוין בגאון יעקב ובקרבן אורה).

ואולי ס"ל לריטב"א, דאם איתא דצעודו מוקף מחינות אינו ראוי לזאת כלל חוץ למחינות, דכל ההיקף חשיב כד' אמות ולית ליה מלצד ההיקף מידי, אף לאחר שנסתלקו המחינות היה מותר רק ב' אמות שהיו תחילה בתוך היקף המחינות, ובזה לא הוי אמר רבי אליעזר דהוא באמצעון, דאף דצעלמא ס"ל דנקבעים הד' אמות מצ' ידי האדם, ב' אמות לכל זד, אף הכא דהיה תחילה מוקף מחינה, כבר אהניא המחינה לקבוע דד' אמותיו הוו בתוך המחינה, ואף כשנסתלקה כל הד' אמות הוו כלפי מקום המחינה.

והנה שיטת הריטב"א (מה א) דמקום רגליו הוי בכלל מנין ד' אמות וז"ל ר' אליעזר אומר והוא עומד באמצעון, פירוש דארבע אמות שנתנו לו לא לזד אחד אלא שנותנין לו שני אמות לכל זד וגם הוא מן המנין עומד באמצעון עכ"ל, ואעפ"כ מצואר בדבריו הכא דאית ליה ב' אמות חוץ להיקף המחינות.

ולבאו' ז"ל דהיקף מחינות עדיף, ואינו עולה למנין כלל, דכשם דמאה אמה שבתוך מחינות לא חשיבי אלא כד' אמות, ה"נ אף כשמצטרפין עם ד' אמות שחוצה להן, אכתי לא חשיבי טפי מד' אמות [וכע"ז מצינו דנחלקו הראשונים בעיר המוצלעת בתוך התחום (ס ז) דדעת כמה ראשונים דהויא כנקודה ואינה נמנית במנין כלל ואף לא כד' אמות, ואף דיתכן דיש לחלק, ועוד דשיטת הריטב"א גופיה (לקמן שם) דהעיר עולה למנין ד' אמות].

ומ"מ נראה מלשון הריטב"א, דדוקא לרבי אליעזר הדין כן, דרשאי לזאת ב' אמות חוץ למחינה, אף לרבן גמליאל אינו כן, ועמד בזה הגאון יעקב (ויעוין עוד בקרבן אורה) והדברים נריכים ביאור, דמאי תלי בפלוגתא דר"א ור"ג.

קושית הראשונים משבת בבקעה - מצואר בסוגין דאף מחינה הנעשית בשבת מהניא ציולא חוץ לתחום ושרי להלך את כולה, ועמדו הראשונים דלעיל (מצ א) אמר רב נחמן אמר שמואל שבת בצקעה והקיפוהו נכרים מחינה בשבת מהלך אלפים אמה כו', והנה רש"י והרבה ראשונים פירשו התם טעמא דמילתא, דלא הקילו לדון כל המחינה כד' אמות אלא ציולא חוץ לתחום דלית ליה אלא ד' אמות ולא בשבת דאית ליה אלפים אמה, או דשמואל לטעמיה דפסק כרבי יהושע ורבי עקיבא דדיר וסהר, אף כמה ראשונים פירשו דטעמא דאין מהלך את כולה היינו משום דהך מחינה נעשית בשבת, וכן

ואפי' לכתחלה ובלבד לזרוך ואפי' זורך רשות ולא סוף דבר להלוך לבד אלא אף לענין הצאה ברשות הרבים כו' עכ"ל.]

תד"ה אילימא, ואם תאמר כי לא מלו גברי נמי ילך אל מקום שהמחיצה מגעת ואחר כך יעשה היקף אחר עד שיגיע לתחום ויש לומר כיון שכבר עשו פעם אחת ידעו שלדעת כן עשו ואסור מכאן ואילך כדמסיק בסמוך בשמעתין - וכ"ה בתוס' הרא"ש וכ"כ המאירי וז"ל ומ"מ לדעת אסור ואינה מחינה כו' והוא הענין לדעת שזריך שתהא המחיצה מקפת בכל השיעור שאם יקיפו וילך אותו היקף ועדיין הם בחוץ לתחום ויחזרו ויקיפו וכן תמיד ירגישו בדבר והרי זה כלדעת עכ"ל, וכ"כ הריטב"א בשם תוס' וז"ל הקשו התוספות אי לא מלו גברי יקחו מהראשונים ויאריכו המחיצות, ותירצו דא"כ ירגישו גברי והוה ליה עושה מחינה צבני אדם לדעת דאסיר כדאיתא לקמן, וסיים הריטב"א שם וז"ל ומיהו אם באו בתחלה שלא לדעת ואחר כך הבינו אין לחוש לכך עכ"ל, והב"י (סי' שסג) העתיק סו"ד הריטב"א וכתב שזו"ע שם (סי' א) אם באו מתחלה שלא לדעת אף על פי שאחר כך הרגישו אין לחוש עכ"ל.

בענין מחיצות מהלכות - נחלקו הראשונים האם מחיצת צני אדם מהניא אף בעודם מהלכין, והראב"ה (סי' שגא) הביא תשובת הר"א ממיץ בעל היראים, דהתיר לעשות מחיצת צני אדם לצאים מן הספינה, ואף דלא מלו גברי מ"מ יהלכו עמם עד ביתם, והקשה מסוגין, ותי' דאה"נ ודאי היתה תקנה ע"י הילוכם, ולא שאל רב חסדא אלא לידע הדין.

וז"ל אם יצא אדם לדקדק ולומר, אחרי שבאנו לומר צני אדם הנידונים מחינה נדונים כרשות היחיד ארוך וכמלו גברי, למה אמר על מעשה דנחמיה דלא מלו גברי עסקינן וכו' לעולם יכול להיות צמלו גברי שילכו צני אדם הנעשים מחינה עד התחום ורב נחמיה ביניהם, ודחה היראים וז"ל אשר ידקדק לזה לא יראה צעפעי שחר, שכך שאל התלמוד אפילו בלא מלו גברי ובלא הליכת צני אדם הנעשים מחינה ורב נחמיה ביניהם, דקרי

צמלו גברי נחיר, דקיימא לן כרבי אליעזר כו' ולא בשביל תקנת נחמיה הוורך לשאלו אי שרי בלא מלו גברי, שידוע היה לתקן רב נחמיה אפילו בלא מלו גברי בהליכת צני אדם ורב נחמיה ביניהם, אך לדעת אס הלכה כרבי אליעזר או לא הוזהר לדעת, לכך שאל אי בלא מלו גברי ובלא עשיית תקנה בהליכת מחיצת צני אדם ורב נחמיה ביניהם דהוי כמלו גברי סגי דאימור הלכה כרבי אליעזר כו'.

אך בתשו' רבנו יואל (לקמן סג) השיג על עיקר הדין, וס"ל דמחיצות מהלכות לא מהנו יעו"ש טעמא דמילתא ואכמ"ל.

ובתשו' הרא"ש (כלל צ סי"ט) דן להוכיח מהכא דלא מהני, דא"כ אמאי לא מלו גברי והא מלו למעבד מחינה בעודם מהלכים וכנ"ל, אך מאידך דן להוכיח מדברי הגמ' לקמן (ע"ב) דמהני דהנהו זיקי דהוה שדיין צריסתקא דמחוזא צהדי דאתא רבא מפירקיה אעליניהו ניהליה וסתמא דמילתא מהלכים היו, אלמא דמהניא מחיצת צני אדם אף בעודם מהלכין [והך שאלה (עס השאלות הקודמות שם מסי"ד ואילך) נשאלו להרשב"א 'אדרת צמרת גולת הכותרת כו' אדונינו גאונינו אלופינו מטה עזנו יקר תפארתינו עטרת ראשינו מחמד לבנו הרב הנכבד מורינו הרב שלמה נר"ו, ותשובות הרשב"א לשאלות הראשונות נדפסו בתשו' הרשב"א (ח"א סי' סא ואילך, לרב רבי אשר האשכנזי) אך תשובת הרשב"א לשאלה דידן לא נדפסה, אך הטור (סי' שסג) פסק בפשיטות דמהניא מחיצת צני אדם בעודם מהלכין וכ"ה צשו"ע (שם ס"ה)].

והנה בתוס' הרא"ש בסוגין הקשה ותיירך כתוס' דהא דלא חזרו ועשו היקף אחר בסוף המחיצה היינו משום דעי"ז ירגישו, אך יתכן דס"ל דהך טעמא שייך רק אי בעינן מחיצת צני אדם עומדים, אך אי מהניא מחיצה מהלכת, שפיר מלו ללוותו בהליכתם כמחיצה ולא ירגישו (ויעוין צ"י סי' שסג וצט"ז שם סק"ב).

מ"ד ע"א

גמליאל צדיר וסהר וספינה, אלמא כרב קיימא לן, תריך לאו ממחיצות דדיר וסהר גמרי, אלא ממחיצה דספינה דלאו מחיצה גמורה היא אלא להצריח מים עשויות וקאמר רבן גמליאל דמהלך בה, ה"נ מחיצה של צני אדם אף על גב דלאו מחיצה גמורה היא דהא לאו לדעת מחיצה קיימי התם דשלא לדעת מוקמינן לה הוי מחיצה להלוכי בה אצל מחיצה של צני אדם לא דמיא למחיצות דיר וסהר שהן מחיצה גמורה, ולרב לא שני ליה צין שבת צספינה צין קופץ מספינה לספינה דהא פסק הלכתא נמי כרבן גמליאל צדיר וסהר ואף על גב דלא שבת בהו, אצל

אי סלקא דעתך בדמלו גברי עסקינן מאי תיבעי ליה האמר רב הלכה כרבן גמליאל בדיר וסהר וספינה - התוס' (לעיל מג א) והראשונים הוכיחו מהכא דקי"ל כרב דהלכתא כרבן גמליאל אף צדיר וסהר, ודלא כרבינו חננאל והרשב"ס והראב"ן (בתשו' שבראש הספר סי' ס') דפסקו כשמואל (וע' משנ"ת לעיל צד' הראב"ן).

והראב"ן (שם) כתב וז"ל וא"ת הא אמרינן צמעשה דנחמיה דמשכתיה שמעתא ונפק חוץ לתחום אי סלקא דעתך צדמלו גברי עסקינן מאי תיבעי ליה האמר רב הלכה כרבן

אלא ודאי בדלא מלו גברי עסקינו ודרבי אליעזר קמיבעיא ליה - נחלקו הראשונים היאך קי"ל צפלוגתא דרבי אליעזר ורבנן, ולקמן (מה א) מבואר דציונא לדבר מורה מודים חכמים לרבי אליעזר, וצוה ודאי הצלעת תחומין מילתא היא, ולא נחלקו אלא לדבר הרשות, ונחלקו הראשונים היאך קי"ל צהך פלוגתא.

והראשונים (הרשב"א והר"ן) הביאו בשם הראב"ד דהוכיח מסוגין דהלכה כרבי אליעזר, דהא מסקי' בדדרבי אליעזר מצביא ליה ופשט ליה דשרי, וכ"כ המאירי (לקמן נב ז) בשם הראב"ד (גדולי המפרשים) [ולכא' משמע דהיינו אף בלא אונס, אך יעוין בהשגות הראב"ד (פכ"ז משנת ה"א והי"ז) דמבואר דדוקא באונס או לדבר מורה הצלעת תחומין מילתא, ויעוין בדברי הראב"ד צ"כ כתוב שם (לקמן בסוף פירקין, ונד' שביבוס יעו"ש) ויעוין להלן].

ומדברי הרשב"א נראה דהסכים לדברי הראב"ד דהלכה כר"א, וכ"כ הריטב"א דפשטא דשמעתין משמע דהלכתא כר"א ואף דיש לדחות מ"מ כן עיקר, וכ"כ הריטב"א לקמן (מה א) בשם אחרים ומטעמא דהלכה כדברי המיקל בעירוב, וכן פסק הרי"א¹ (בסוגין ה"א או' יא ובס"פ ה"ה או' יא) כרבי אליעזר דהצלעת תחומין מילתא ואם יא פחות מד' אמות יכנס.

אולם דעת הרי"ף (בסוף פירקין יעו"ש צבעל המאור ובמלחמות) דקי"ל כתנא קמא, וכ"כ הרמב"ם בפירוש המשנה (שם) וכן נראה בפשוטו מדברי הרמב"ם (פכ"ז משנת ה"א) [עכ"פ צ"ל צמיד ויעו"ש בהשגות הראב"ד ובמ"מ ויעוין באחריו] וכן דעת הרמב"ן (במלחמות שם) ובעל המאור והרא"ש (סט"ז) והטור (סי' תה).

והרמב"ן (שם) דחה ראיית הראב"ד מסוגין, דלמסקנת הקוגיא יש לומר דמצביא ליה אי שרי לעשות מחינה של בני אדם, וא"כ איכא לאוקמי אף במלו גברי.

לשמואל דשני צין ספינה לדיר וסהר ואוקימנא טעמא מפני שצבת באויר מחינה מצעוד יום לא מצי גמר למחינה של בני אדם ממחינה דספינה, ולהכי נקט דרב ולא דשמואל, ומיהו בדיר וסהר הלכה כשמואל דאמר אצל לא בדיר וסהר עכ"ל.

ולכאורה משמעות דבריו, דכל הראיה מסוגין לפסוק כרב היינו מדנקטה הגמ' מימרא דרב ולא מימרא דשמואל, וצוה דחה דהא דאייתי מימרא דרב היינו להוכיח דמחינה בני אדם הוא מחינה אף שנעשית שלא לדעת, ומדמינן לה למחינות ספינה העשויות להצריח מים ולא לשם מחינה² [וחזר והקשה דהא שמואל נמי פסק בצפינה כרבן גמליאל, ותי' דכיון דשמואל לא פסק כן אלא צבת באויר מחינות, דילמא דוקא צכה"ג חשיבא מחינה אף שלא נעשית לדעת מחינה, ולהכי נקטינן מימרא דרב, דלא מחלק צין צבת באויר מחינות ללא צבת, ומיניה שמעינן דבכל גוונא מחינה שנעשית שלא לדעת מחינה הוא מחינה (ויל"ע)].

אך לכאורה הדברים תמוהים טובא, דהא מעיקר הא דאמרי' בדמלו גברי ודאי שרי כרבן גמליאל, מוכח דהלכתא כרבן גמליאל אף בדיר וסהר, דהרי הכא דמי לדיר וסהר, שהרי לא צבת באויר מחינות וכן ל"ש טעמא דר' זירא דמהלכת, וא"כ אכתי מוכח לכאורה דהלכתא כרב (ויעוין ביד דוד בסוגין).

ואולי נקט הראב"ן, דלא פליגי רבן גמליאל ורבי יהושע אלא צנתוהו בדיר וסהר שאינו מוצלע בתחומו הראשון, אך הכא דמלו גברי והנך מחינות מגיעות עד תחומו ממנו, וצוה מודה רבי יהושע דמהלך את כל המחינות ונכנס לתחומו³, ונידון הגמ' היה משום דהנך מחינות נעשו שלא לדעת מחינה, וצוה מייתי' מהא דהלכתא כרבן גמליאל בצפינה, אלמא דאף מחינה שנעשית שלא לדעת מחינה אלא להצריח מים היא מחינה [ובתוס' לעיל (מצ ז ד"ה אצל) מבואר דלחד ליטנא צהך סצרא גופא פליגי רבן גמליאל ורבי יהושע אי אמרי' מחינות להצריח מים עשויות].

¹ בתוס' ובראשונים (ז א) מבואר דכל הפלוגתא אי מחינות ספינה הויין מחינות או דאמרי' מחינות להצריח מים עשויות היינו דוקא ציתירות מב' סאתים ולענין אי מיקרי הוקף לדירה, והרשב"א הוכיח כן עוד מסוגיא דשבת (ק ז, קא ז) ויעו"ש באחריו דהוסיפו להכריח כן מהא דמסקינן (טו א) דמחינה העומדת מאליה לכולי עלמא היא מחינה, ויתכן דה"ל כוונת הראב"ן דכל הנידון במחינות יתירות מב' סאתים (ויעוין בגאון יעקב ז א ד"ה ספינה, ז ז ד"ה דהא).

² וי"ל דהוכרח לזה מכח קושיית התוס' והראשונים, דאף אי לא מלו גברי, ילך עד מקום שמגיעת המחינה ויחזרו ויעשו מחינה עד תחומו, אלא ודאי דהכא לא מהניא המחינה אלא היכא דהיא מתחברת לתחומו הראשון [ולכא' יש להוסיף צביאור הדברים, די"ל דטעמא דרבי יהושע דלא אמרי' כל הצית כארבע אמות דמי היכא דלא צבת באויר מחינות מצעוד יום, משום דצכה"ג הא דאית ליה ד' אמות לא הוי דין תחום אלא הוי מדינא ד' שבז איש תחתיו] וכפליה ד' דינא ל"ש סצרא דכל הצית כד' אמות, אך בגוונא דהמחינות מגיעות עד תחומו הראשון דהם מקום שציתתו, וצוה מודה דמהנו המחינות להרחיב את מקום שציתתו, ואע"ג דקי"ל (א א) דלמודד שאמרנו נותנין אלפים אמה שאפילו סוף מידתו כלה צמערה, אך כבר מבואר ברש"י (מצ א) דצמקום דל"ל אלא ד"א הקילו וצוה, וה"ל לדרך שנתצאר].

באונס דמי לינא לדבר מנזה, ולא אסרי חכמים אלא בינא
 במזיד, וכן דקדקו האחרו' מלשון רש"י לקמן בסוף פירקין (נב
 ז) מי שינא חוץ לתחום במזיד ומדעת שלא לשם מנזה עכ"ל,
 אלמא דכל דינא בשוגג או באונס הוי כדבר מנזה דמודים
 חכמים לרבי אליעזר.

והנה בדברי הראב"ד בהשגות (פכ"ז משנת הי"א והי"ז) מבואר
 דהבלעת תחומין מילתא דוקא באונס או בדבר מנזה,
 והיה מקום לפרש דס"ל כרש"י והר"ן, אך הרשב"א והר"ן
 בסוגין הביאו בשמו דהלכתא כרבי אליעזר (יעוין בס' כתוב שס
 בסוף פירקין) ויתכן דהדר ביה, מיהו מלשון הראב"ד בספר
 כתוב שס (בסוף פירקין) משמע לכא' דמפרש דבמזיד רבי
 אליעזר מודה דאסור, ולא שרי רבי אליעזר אלא באונס או בדבר
 הרשות שהוא קרוצ למנזה, ואולי זוהי נמי כוונתו בהשגות
 לרמב"ם.

נמצא ד' דרכים בדברי הראשונים לדחות הראיה מסוגין
 דהלכה כרבי אליעזר, דרך הרמב"ן דלמסקנת הסוגיא
 איירי במלו גברי ועשיית מחילה מדעת מיבעיא ליה, דרך האור
 זרוע והריטב"א דמשכתיא שמעתא דמי לדבר מנזה, דרך בעל
 המאור דרק במקום דחק סמכינן אדרבי אליעזר, ודרך רש"י
 והר"ן דינא באונס דמי לינא לדבר מנזה.

והריטב"א נידד לדחות דכיון דינא על ידי דמשכתיא
 שמעתתא, דמי לינא לדבר מנזה דמודו רבנן לרבי
 אליעזר, וכ"כ האור זרוע (סי' קמט) [ואין כוונתם דאונס דמי
 לדבר מנזה (כד' הר"ן דלקמן) אלא דכיון דנאנס מכח תלמודו, הוי
 כיונא לדבר מנזה].

ובעל המאור כתב דאף דמעיקרא דדינא קי"ל כרבנן, הכא
 הורו לנחמיה כרבי אליעזר 'כי מתוך אונסו של נחמיה
 דמשכתיא שמעתא ונפק חוץ לתחום ולא מלו ליה גברי למעבד
 מחילה אלא עד שתי אמות חוץ לתחום לפיכך הורו לו כרבי
 אליעזר דאמר שתיים יכנס, אבל בלא אונסא לא סמכינן אדר'
 אליעזר וכדאמר ליה רב חנן בר רבא לאציי (מה א) ומדרבי
 אליעזר קא מוחצת ליה למר אלמא לא סמכינן עליה', ומבואר
 דאף דמעיקרא דדינא הלכתא כרבנן, אך במקום דחק ואונס
 דאי אפשר למעבד בגוונא אחרינא, מקילינן וסמכינן אדרבי
 אליעזר [וכמבואר בלשוננו דדוקא משום דלא מלו גברי ולא
 היתה תקנה אחרת, וכבר ינא חוץ לתחום באונס, מכח הדחק
 סמכינן ומורינן ליה כרבי אליעזר, ולא משום דרבנן מודו
 בכהאי גוונא, אלא דבזה סמכינן אדרבי אליעזר].

והר"ן בסוגין נידד, דכשם דמבואר לקמן (מה א) לדבר מנזה
 מודו חכמים לרבי אליעזר, הוא הדין בינא באונס, דינא